

УДК 811.161.2::81'42(477)(043)
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2025.37.03>

ГАО Цзінсі, асп.
ORCID ID: 0000-0002-8232-1048
e-mail: gaojingsi1@qq.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КРИТИЧНИЙ ДИСКУРС-АНАЛІЗ У КОНТЕКСТІ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ: СИНТЕЗ ІДЕЙ І ПОГЛЯДІВ

Вступ. За допомогою огляду літератури досліджується взаємодоповнюваність і потенціал інноваційного синтезу критичного дискурс-аналізу та когнітивної лінгвістики в межах синтезу. Ураховуючи давню проблему відсутності когнітивного пояснення у критичному дискурс-аналізі та слабкість соціального виміру в когнітивній лінгвістиці, на основі рефлексії учених обох напрямів щодо їхніх двосторонніх теоретичних викликів обґрунтовується, як їхній глибокий синтез через триєдину модель "когніція – дискурс – суспільство" може подолати обмеження окремих дослідницьких парадигм. Виявлено теоретичну перевагу когнітивного критичного дискурс-аналізу в поясненні механізмів взаємодії свідомості, мови та суспільства.

Методи. Використано описовий метод (для систематичного аналізу досліджень, присвячених критичному дискурс-аналізу та когнітивній лінгвістиці) і функціональний метод (для дослідження мови в дії, у процесі функціонування з огляду на цілеспрямовану природу мовних одиниць і явищ); застосовані методики моделювання функціонально-семантичних полів, аналізу дискурсу.

Результати. Проаналізовані дослідження щодо критичного дискурс-аналізу та підкреслена його довільність у застосуванні мовної теорії. Зазначено, що класичний критичний дискурс-аналіз має надмірну залежність від системно-функціональної лінгвістики, що призводить до недостатнього пояснення зв'язку між механізмами продукування дискурсу та соціальними факторами. Розглянуто дослідження щодо когнітивної лінгвістики та виявлено, що недостатня увага когнітивної лінгвістики до соціальних факторів створює потребу їхнього включення в дослідження когнітивної лінгвістики. До того ж, у статті розглянуто відкритість теорій і відповідні недоліки досліджень критичного дискурс-аналізу та когнітивної лінгвістики, що підтверджує доцільність і необхідність їхнього глибокого синтезу, оглянуто спроби такого поєднання та визначено, що синтез цих двох підходів може забезпечити ширші дослідницькі перспективи й аналітичні межі.

Висновки. Критичний дискурс-аналіз і когнітивна лінгвістика мають міцне підґрунтя та широкі перспективи для синтезу, а наявні дослідження підтверджують його доцільність і переваги. Подальший синтез цих двох підходів може створити ширші можливості для комплексного виявлення взаємозв'язку між механізмами продукування дискурсу і соціальними факторами, а також для глибшого пояснення механізмів конструювання значень на когнітивному та соціальному рівнях.

Ключові слова: дискурс-аналіз, критичний дискурс-аналіз, когнітивний критичний дискурс-аналіз, когнітивна лінгвістика, міждисциплінарний синтез.

Вступ

В академічному полі міждисциплінарного синтезу в сучасній лінгвістиці глибока взаємодія між критичним дискурс-аналізом і різними лінгвістичними теоріями дедалі більше підкреслює їхню теоретичну цінність і практичну значущість.

З моменту свого зародження в 1970-х рр. критичний дискурс-аналіз завжди намагався виявити приховані зв'язки між дискурсом і структурами соціальної влади, але стикався з методологічними труднощами на рівні когнітивних механізмів (Fowler, 1996; O'Halloran, 2003; Widdowson, 2004; Blommaert, 2005; van Dijk, 2008a; 2008b; Chilton, 2005); тоді як когнітивна лінгвістика, хоча й побудувала систематичну теоретичну систему лінгвістичного пізнання, тривалий час обмежувалася мікроаналізом індивідуального розуму, і її погляд на соціальний вимір потребував посилення (Langacker, 1999; Tomasello, 1999; 2008; Geeraerts, & Cuyt, 2007). Дилема теоретичного розвитку забезпечує внутрішню мотивацію для глибшого синтезу цих двох підходів. У міру того, як сфера дослідження критичного дискурс-аналізу замислилася над роллю пізнання, а когнітивна лінгвістика розпочала "соціальний поворот", взаємодоповнюваність між ними на рівні погляду на мову та мету дослідження стає дедалі очевиднішою, і з'являються нові роботи, що підтверджують перевагу цієї взаємодоповнюваності (Charteris-Black, 2004; Koller, 2004; 2005; O'Halloran, 2003; Hart, 2010; 2015).

Метою цієї статті є підтвердити доцільність і перевагу синтезу критичного дискурс-аналізу та когнітивної лінгвістики шляхом дослідження сильних і слабких сторін досліджень класичного критичного дискурс-аналізу й

когнітивної лінгвістики. **Об'єктом** дослідження є синтез критичного дискурс-аналізу та теорії когнітивної лінгвістики, зокрема підґрунтя, необхідність, сучасний стан і перспективи такого синтезу. Матеріалом дослідження є напрацювання науковців щодо теоретичного синтезу критичного дискурс-аналізу та когнітивної лінгвістики, включаючи дискусії та практики цих науковців.

Методи

У дослідженні використано описовий метод (для систематичного аналізу досліджень, присвячених критичному дискурс-аналізу та когнітивній лінгвістиці) і функціональний метод (для дослідження мови в дії, у процесі функціонування з огляду на цілеспрямовану природу мовних одиниць і явищ); застосовані методики моделювання функціонально-семантичних полів, аналізу дискурсу. Дискусійним вважаємо віднесення критичного дискурс-аналізу як методу до функціональної лінгвістики, що не розкриває всіх можливостей критичного дискурс-аналізу в інших галузях модерної лінгвістики, напр., когнітивної лінгвістики, дискурсивної лінгвістики, комунікативної лінгвістики.

Результати

Критика досліджень критичного дискурс-аналізу. Критичний дискурс-аналіз (Critical Discourse Analysis, CDA) виник у кінці 1970-х рр. як частина критичної лінгвістики, вона не є конкретною теорією, а соціально орієнтованим підходом аналізу різноманітних дискурсів. Цей аналіз описує характеристики дискурсу за допомогою лінгвістичної теорії, пояснює ці характеристики за допомогою критичної соціальної теорії. Іншими словами, критичний дискурс-аналіз не лише орієнтується на мову та дискурс як об'єкти, але також намагається теоретично

© Цзінсі Гао, 2025

осмислити соціальні механізми і процеси, які вони втілюють, аналізуючи і пояснюючи, як індивіди та соціальні групи, як суб'єкти соціальної історії в соціальних процесах взаємодіють із дискурсом і таким чином створюють значення.

Хоча спільні погляди та цілі тісно пов'язують основні напрями критичного дискурс-аналізу, він залишається відкритим як у плані теоретичних запозичень, так і на методологічному рівні. Іншими словами, критичний дискурс-аналіз не обмежується єдиною теоретичною рамкою, а широко застосовує різні теорії для аналізу взаємозв'язку між мовою та владою (Weiss, & Wodak, 2003, p. 12).

Ця відкритість є природною перевагою критичного дискурс-аналізу. Однак через це прийняття теорій у дослідженнях критичного дискурс-аналізу зазвичай супроводжується певним ступенем довільності. Що стосується самих лінгвістичних теорій (наприклад, системно-функціональна лінгвістика), дослідження критичного дискурс-аналізу часто використовується вибірково. Г. Віддовсон зазначив, що критичний дискурс-аналіз не застосовує систематично системно-функціональну лінгвістику в цілому, а лише вибирає аспекти, які відповідають дослідницьким цілям зі зручного погляду (Widdowson, 2004, p. 97).

Хоча спроби дослідників критичного дискурс-аналізу гнучко застосовувати різноманітні соціальні та лінгвістичні теорії до критичного дискурс-аналізу, безперечно, є гідним зусиллям, але такий випадковий "відбір" також не позбавлений критики, як зазначив Р. Фаулер. Зокрема, він висловлював занепокоєння щодо стандартизації методів, вважаючи, що перевага оригінальної моделі критичного дискурс-аналізу полягає в тому, що вона базується на потужній і широко обговорюваній лінгвістичній теорії М. Халлідей, а компактність оригінальної аналітичної методології розсіюється у присутності конкуруючих і неконтрольованих методологій, узятих із переліку різних моделей у соціальних науках (Fowler, 1996, p. 12). Це, безумовно, призведе до відсутності системності та послідовності у процесах і результатах критичного дискурс-аналізу.

З іншого боку, класичні дослідження критичного дискурс-аналізу також зіткнулися з викликами у використанні лінгвістичних теорій. У ранніх дослідженнях критичного дискурс-аналізу широко застосовувалася теорія системно-функціональної лінгвістики для пояснення взаємозв'язку між дискурсивною практикою та соціальною практикою, але дослідження, що зосереджуються на поясненні взаємозв'язку між текстом і процесом дискурсивної практики, були відносно рідкісні, що призвело до ігнорування перспективи адресата та недостатньої пояснювальної сили щодо багатьох питань. Наприклад, у дослідженнях критичного дискурс-аналізу критики часто є представниками адресатів з некритичної позиції (O'Halloran, 2003, p. 2) і використовують системно-функціональну лінгвістику для пояснення соціальних проблем. Це призводить до ігнорування проблеми когнітивної рівності (cognitive equivalence), а саме: 1) чи еквівалентні репрезентація дискурсу на мовному рівні та його представлення на когнітивному рівні у продуцента і споживача дискурсу? 2) яку ступінь має ця еквівалентність? 3) чи є однаковими когнітивні процеси, які переживають продуцент і споживач дискурсу? 4) чи відсутність інформації на мовному рівні означає її відсутність на рівні дискурсу або навіть на ментального рівні?

На початку XXI ст. науковці, зокрема Я. Бломмерт (Blommaert, 2005), Т. Ван Дейк (van Dijk, 2008a; 2008b), П. Чілтон (Chilton, 2005), звернули увагу на проблему надмірної залежності критичного дискурс-аналізу від системно-функціональної лінгвістики та почали спробу дослідження застосування інших лінгвістичних методів до

методології критичного дискурс-аналізу. Зокрема, Т. Ван Дейк вважає, що системно-функціональна лінгвістика та багато його концепцій походять від лінгвістичної традиції Дж. Фьорс та антропологічної традиції Б. Маліновського, і відсутність її соціально-когнітивної теорії ускладнює надання пояснювальної підтримки для прагматичних і дискурсивних досліджень. Це означає, що системно-функціональна лінгвістика не має пояснення того, як контекст може впливати на породження й розуміння дискурсу, а також як дискурс впливає на контекст, а отже, не може пояснити динамічність контексту (van Dijk, 2008b, p. 54). П. Чілтон також прямо вказує, що мейнстрім критичного дискурс-аналізу ігнорує те, як мовні користувачі розуміють дискурс за допомогою мозку, вважаючи це відсутньою ланкою між дискурсом і суспільством (Chilton, 2005, p. 31).

Загалом у дослідженнях критичного дискурс-аналізу критиці піддаються два аспекти: з одного боку, мейнстрім досліджень критичного дискурс-аналізу страждає на відсутність системності в застосуванні лінгвістичної теорії, з іншого боку, надмірна залежність критичного аналізу дискурсу від системно-функціональної лінгвістики унеможливує пояснення зв'язку між механізмом породження дискурсу та соціальною реальністю.

Потреба до соціального повороту в когнітивній лінгвістиці. Когнітивна лінгвістика вивчає когнітивні функції мови, зосереджуючись на ключовій ролі, яку відіграють інформаційні структури у нашій взаємодії зі світом. З моменту свого зародження наприкінці 1970-х рр. вона зазнала постійного розвитку та вдосконалення, поступово формуючи всеосяжну наукову парадигму дослідження мови.

Особливо варто зазначити, що когнітивна лінгвістика не є єдиною теорією мови, а радше набором гнучких і взаємосумісних теоретичних меж (Barcelona, & Valenzuela, 2011). Основним припущенням, що пов'язує ці межі, є те, що людська взаємодія із зовнішнім світом опосередковується інформаційними структурами, притаманними людському розуму.

На етапі формування теоретичних засад когнітивної лінгвістики (середина 1970-х – початок XXI ст.) вона головним чином спиралася на інтроспективний дослідницький метод і дотримувалася принципу когнітивної настанови (cognitive commitment), згідно з якою "прагнення узгодити своє розуміння людської мови з тим, що загальновідомо про розум і мозок як з інших дисциплін, так і з нашої власної" (Lakoff, 1990, p. 40). Когнітивні лінгвісти створили багато теоретичних моделей для пояснення семантичних і граматичних аспектів мови, зокрема теорію концептуальних метафор (Lakoff, & Johnson, 1980; 1999), теорію категоризації (Lakoff, 1987), когнітивну граматику (Langacker, 1987, 1991), когнітивну семантику (Talmy, 2000a; 2000b), теорію ментальних просторів і концептуальної інтеграції (Fauconnier, 1985), а також конструкційну граматику (Goldberg, 1995; 2006; Croft, 2001).

Досягнення когнітивної лінгвістики спільно створили систематизовану мовну дослідницьку систему, яка сформувала основну парадигму когнітивної лінгвістики як окремої дисципліни. Через систематичне пояснення суттєвого зв'язку між мовою та людським пізнанням (як-от метафоричне мислення, категоризаційні здібності, концептуальна інтеграція тощо), була закладена методологічна основа когнітивної лінгвістики, що ґрунтується на філософії досвіду, з поясненням мовних явищ через тілесний досвід і когнітивну обробку. Це сформувало унікальний шлях дослідження, відмінний від формальної лінгвістики.

Спілкування між людьми є триадним: окрім взаємодії із зовнішнім світом, важливе також взаєморозуміння між людьми. Що стосується мовних концептів, то

властивості семантики мають бути "спільними властивостями", оскільки лише коли люди взаємно розуміють значення слів, а не займаються винятково індивідуальним когнітивним обробленням значення, слова можуть отримати спільне значення в мовній спільноті. Це означає, що лише вивчення когнітивних процесів в особистому розумі недостатньо для пояснення людського розуміння значення слів. Тому, щоб вивчати когнітивні процеси в соціальному домені, класичні методи когнітивної лінгвістики повинні включати соціальний вимір, однак ранні дослідження когнітивної лінгвістики якраз і зосереджувалися на рівні "когніції та мови", водночас увага до соціального аспекту мови була відсутня.

Наприкінці 90-х рр. вчені в галузі когнітивної лінгвістики почали усвідомлювати обмеження ранніх досліджень когнітивної лінгвістики та вказувати на важливість дослідження мови як з внутрішнього аспекту, так і з соціального погляду. Зокрема, Р. Лангакер зазначив, що для дослідження динамічності граматичних структур і відповідних концептуальних структур обов'язково треба вивчати взаємодію між мовою та суспільством, а також динамічність цієї взаємодії (Langacker, 1999, p. 376). Д. Герартс і Х. Кайкенс вказали, що культурне середовище та соціально-інтерактивна природа мови також повинні визнаватися як основні елементи когнітивного підходу (Geeraerts, & Cuyskens, 2007, p. 15), а В. Крофт прямо заявив, що когнітивна лінгвістика занадто зосереджена "всередині голови", ігноруючи соціальний світ поза ним. Для того, щоб когнітивна лінгвістика досягла успіху, їй необхідно "вийти з голови" (outside the head) і включити соціально-інтеракційний погляд на природу мови (Croft, 2009, p. 395). Щоб досягти цього, когнітивна лінгвістика повинна включати теорії та дослідження з таких дисциплін, як праксіологія, соціолінгвістика, критичний аналіз дискурсу, соціальна психологія, мовна антропологія та культурна лінгвістика.

З цього приводу поступово з'явилося більше дослідників когнітивної лінгвістики, які включали соціальний вимір значення (тобто різні соціальні процеси створення та конструювання значень) у дослідження значення в когнітивній лінгвістиці, що спричинило соціальний поворот у дослідженнях когнітивної лінгвістики. Ідея того, що "в дослідженнях когнітивної лінгвістики не варто обмежуватися лише теоріями й досягненнями когнітивної психології, гештальтпсихології та інших дисциплін, потрібно враховувати не лише когнітивний, а й соціальний вимір мови" поступово здобула визнання серед більшості дослідників.

Основи синтезу критичного дискурс-аналізу у фокусі когнітивної лінгвістики. Недоліки досліджень критичного дискурс-аналізу та потреба когнітивної лінгвістики в соціальному повороті підтверджують необхідність і доцільність їхнього глибокого синтезу.

По-перше, когнітивні процеси відіграють незамінну роль у репрезентації та відтворенні знання. Для того, щоб пояснити такі характеристики дискурсу, як когерентність і макроструктура, необхідно використовувати результати досліджень у когнітивній сфері, тобто, під час розкриття мисленневих моделей, прихованих значень та організації інформації необхідно враховувати когнітивні фактори.

По-друге, лінгвістичні методи критичного дискурс-аналізу головним чином базуються на системно-функціональній лінгвістиці М. Халлідей, яка, однак, не приділяє достатньої уваги когнітивному рівню. М. Стаббс вважає, що якщо ми хочемо поєднати мову й мислення, нам потрібні дані та теорії, які стосуються обох аспектів (Stubbs, 1997, p. 106). Безсумнівно, когнітивна лінгвістика може надати ці теорії, тому вона і критичний дискурс-аналіз певною мірою доповнюють одна одну як у поглядах на мову, так і в методологічному плані.

Так само, як і системно-функціональна лінгвістика, когнітивна лінгвістика може запропонувати критичному дискурс-аналізу інструменти для виявлення й аналізу прихованих ідеологій у текстах, а також розширити методологічний вибір у цьому напрямі. Завдяки багаторічному розвитку когнітивна лінгвістика вже здатна надавати перевірені та систематизовані пояснення мови з когнітивної перспективи. Відтак, у межах критичного дискурс-аналізу вона забезпечує потужну пояснювальну силу на широкому спектрі – від семантики до граматики. Лише на прикладі метафор, поширених у політичному дискурсі – одному із ключових об'єктів дослідження критичного дискурс-аналізу, можна побачити, що механізм метафори може бути повністю пояснений в аналітичній рамці когнітивної лінгвістики (Koller, & Davidson, 2008, p. 307). Водночас дослідження метафори є лише одним із багатьох напрямів когнітивної лінгвістики та лише одним із численних процесів операцій конструалу (construal operation), на які спирається використання мови людиною.

Нарешті, зростаюча увага до соціальних чинників у когнітивній лінгвістиці сприяла тому, що когнітивні лінгвісти подолали обмеження, пов'язані з надмірною зосередженістю на індивідуальній свідомості. Це відкриває нові можливості для дослідження динамічної співконструкції мови, когніції та суспільства, а також підсилює потенціал глибокого синтезу когнітивної лінгвістики з критичним дискурс-аналізом.

Переваги синтезу критичного дискурс-аналізу у фокусі когнітивної лінгвістики. Найбільша перевага глибокого синтезу критичного дискурс-аналізу та когнітивної лінгвістики полягає в тому, що їхнє об'єднання – когнітивний критичний дискурс-аналіз – дозволяє досягти різноманіття об'єктів дослідження та інтерпретаційних перспектив порівняно з окремими когнітивною лінгвістикою і критичним дискурс-аналізом. Поєднання цих двох напрямів створює триедину перспективу дослідження – когнітивну, дискурсивну та соціальну, що дозволяє розглядати мову як динамічний посередник між індивідуальною свідомістю та суспільними структурами. Це формує інтегровану аналітичну рамку, яка базується на когнітивних механізмах як пояснювальній основі, дискурсивних практиках як об'єкті аналізу та соціальної критики як ціннісному орієнтирі.

Іншими словами, як результат поєднання двох дослідницьких напрямів, когнітивний критичний дискурс-аналіз може не лише досліджувати приховані в мові відношення домінування, дискримінації, влади та контролю, але й аналізувати функціонування мови як символічного, концептуального та втіленого знака в дискурсі. До того ж, когнітивний критичний дискурс-аналіз дозволяє аналізувати мовленнєві і пов'язані із ним концептуальні структури, а також розширювати цей аналіз до вивчення ідеологічних або легітимізаційних функцій цих концептуальних структур у дискурсивному контексті.

Так само, як критичний дискурс-аналіз на основі системно-функціональної лінгвістики виявляє такі характеристики дискурсу/тексту, як перехідність і тематичну структуру, а критичний дискурс-аналіз на основі корпусної лінгвістики визначає такі характеристики, як частота слів, ключові слова та колокації, когнітивний критичний дискурс-аналіз може почати з аналізу дискурсу, використовуючи теорії когнітивної лінгвістики для виявлення характеристик дискурсу/тексту в аспектах концептуальних метафор (conceptual metaphor), граматичних метафор (grammar metaphor), профілювання (profiling)/фондування (backgrounding), метонімії (metonymy), категоризації (categorization), скалярного коригування (scalar adjustment), деїксису (deixis), епістемічної модальності (epistemic modality) тощо, а потім пояснювати їхнє соціальне значення.

Серед зазначених перспектив критичний аналіз метафор (critical metaphor analysis) є найдавнішим методом, що поєднує когнітивну лінгвістику та критичний дискурс-аналіз. Дослідники, які займаються критичним дискурс-аналізом (Charteris-Black, 2004; Koller, 2004; 2005; O'Halloran, 2003; Hart, 2010; 2015), підтвердили ефективність цього підходу. Пригадаймо дослідження К. Харта, який комплексно застосував теорії метафор, ментального простору та фреймів для аналізу міграційного дискурсу, здійснюючи більш повне поєднання когнітивної лінгвістики з критичним дискурс-аналізом (Hart, 2010). У 2015 р. К. Харт (Hart, 2015) на основі досліджень В. Крофта та Д. Круза (Croft, & Cruse 2004) щодо операцій конструуалу, пов'язав ці операції зі дискурсивними стратегіями, що є ключовим предметом дослідження критичного дискурс-аналізу, і запропонував більш послідовну структуру аналізу операцій конструуалу, включаючи чотири основні когнітивні системи – гештальт, порівняння, увагу та перспективу, що значно розширяє межі критичного дискурс-аналізу щодо дискурсивних стратегій. У роботі "Critical Discourse Analysis and Cognitive Science: New Perspectives on Immigration Discourse", опублікованій у 2010 р., К. Харт навіть прямо зазначив, що, на його думку, критичний аналіз метафор є найсистемнішим, найбільш орієнтованим на лінгвістику та найзмістовнішим підходом у критичному дискурс-аналізі (Hart, 2010).

До того ж, ми вважаємо, що синтез критичного дискурс-аналізу та когнітивної лінгвістики дає можливість досліджувати не лише продукування дискурсу, а й його розуміння та прийняття.

Дослідження критичного дискурс-аналізу, зокрема ранні роботи в межах критичної когнітивної лінгвістики, здебільшого ґрунтувалися на підході, орієнтованому на дискурсивний продукт, і фокусувалися на тому, як дискурсивні продуценти конструують дискурс і досягають очікуваних прагматичних або когнітивних ефектів. Такий підхід значною мірою нехтував питанням сприйняття та інтерпретації дискурсу його реципієнтами. Після глибокого синтезу з когнітивною лінгвістикою критичний дискурс-аналіз більше не обмежуватиметься виключно перспективою дискурсивного продуцента, а буде здатен за допомогою когнітивно-лінгвістичних інструментів досліджувати когнітивні механізми, що керують розумінням і сприйняттям дискурсу його реципієнтами, а також його вплив. Це дозволяє розв'язати проблему відсутності "інтерпретаційної різноманітності" (interpretative diversity), що виникає через свідоме ігнорування факту, що перцептивно неоднозначний стимул може інтерпретуватися кількома людьми по-різному.

Дискусія і висновки

Критичний дискурс-аналіз зазнав критики через відсутність глибокого вивчення ментальних операцій, водночас когнітивна лінгвістика зосереджувалася на когнітивних функціях мови, її увага до соціальних аспектів є відносно обмеженою. Глибокий синтез критичного дискурс-аналізу та когнітивної лінгвістики може ефективно компенсувати їхні відповідні недоліки, підвищити систематичність і комплексність досліджень і розв'язати проблеми, із якими зараз стикаються обидва.

Об'єднання цих двох підходів дозволяє органічно поєднати три рівні: когніція – дискурс – суспільство, створюючи багатовимірну аналітичну модель. Такий синтез не лише збагачує теоретичну основу критичного дискурс-аналізу, але й надає дослідженням когнітивної лінгвістики більшу соціальну значущість.

Загалом, критичний дискурс-аналіз у контексті когнітивної лінгвістики має великий потенціал для синтезу ідей і поглядів, уже проведених дослідження підтверджують його здійсненність і широкі перспективи. Подальший

синтез відкриває великі можливості для більш повного розкриття взаємодії між механізмами дискурсивного продукування та соціальною практикою, а також для глибокого пояснення механізмів конструування значення на когнітивному й соціальному рівнях.

Список використаних джерел

- Barcelona, A., & Valenzuela, J. (2011). An overview of cognitive linguistics. In M. Brdar, S. T. Gries, & M. Ž. Fuchs (Eds.), *Cognitive linguistics: Convergence and expansion* (pp. 17–44). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/hcp.32.05bar>
- Blommaert, J. (2005). *Discourse: A Critical Introduction*. Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511610295>
- Charteris-Black, J. (2004). *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230000612>
- Chilton, P. (2005). Missing links in mainstream CDA: Modules, blends, and the critical instinct. In R. Wodak & P. Chilton (Eds.), *A new agenda in (critical) discourse analysis: Theory, methodology, and interdisciplinarity* (pp. 19–52). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/dapsac.13.05chi>
- Croft, W. (2001). *Radical construction grammar: Syntactic theory in typological perspective*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198299554.001.0001>
- Croft, W. (2009). *Toward a social cognitive linguistics*. In V. Evans & S. Pourcel (Eds.), *New Directions in Cognitive Linguistics*. John Benjamins Publishing Company, 395–420. <https://doi.org/10.1075/hcp.24.25cro>
- Croft, W., & Cruse, D. (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511803864>
- Fowler, R. (1996). On critical linguistics. In C. R. Caldas-Coulthard, & M. Coulthard (Eds.), *Texts and practices* (pp. 3–14). Routledge.
- Geeraerts, D., & Cuyckens, H. (Eds.) (2007). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199738632.001.0001>
- Goldberg, A. (1995). *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*. University of Chicago Press.
- Goldberg, A. (2006). *Constructions at work: The nature of generalization in language*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199268511.001.0001>
- Hart, C. (2010). *Critical Discourse Analysis and Cognitive Science: New Perspectives on Immigration Discourse*. Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1057/9780230299009>
- Hart, C. (2015). Discourse. In E. Dabrowska, & D. Divjak (Eds.), *Handbook of cognitive linguistics* (pp. 322–346). De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110292022>
- Koller, V. (2004). *Metaphor and Gender in Business Discourse: A Critical Cognitive Study*. Palgrave Macmillan. <http://dx.doi.org/10.1057/9780230511286>
- Koller, V. (2005). *Critical Discourse Analysis and Social Cognition: Evidence from Business Media Discourse*. *Discourse and Society*, 16, 199–224. <https://doi.org/10.1177/0957926505049621>
- Koller, V., & Davidson, P. (2008). Social exclusion as conceptual and grammatical metaphor: A cross-genre study of British policy-making. *Discourse & Society*, 19(3), 307–331. <https://doi.org/10.1177/0957926508088963>
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. University of Chicago Press. <http://dx.doi.org/10.7208/chicago/9780226471013.001.0001>
- Lakoff, G. (1990). The invariance hypothesis: Is abstract reason based on image-schemas? *Cognitive Linguistics*, 1, 39–74. <https://doi.org/10.1515/cogl.1990.1.1.39>
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Johnson Metaphors We Live by*. University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1999). *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to Western thought*. Basic Books.
- Langacker, R. (1987). *Foundation of Cognitive Grammar (Vol. 1). Theoretical Prerequisites*. Stanford University Press.
- Langacker, R. (1999). *Grammar and Conceptualization*. Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110800524>
- Langacker, R. (1991). *Foundations of Cognitive Grammar (Vol. II). Descriptive Application*. Stanford University Press.
- O'Halloran, K. (2003). *Critical Discourse Analysis and Language Cognition*. Edinburgh University Press. <https://doi.org/10.1515/9781474471411>
- Stubbs, M. (1997). Whorf's Children: Critical Comments on Critical Discourse Analysis. In A. Ryan, & A. Wray (Eds.), *Evolving Models of Language* (pp. 100–116). Multilingual Matters.
- Talmy, L. (2000a). *Toward a Cognitive Semantics (Vol. 1)*. The MIT Press, Cambridge. <https://doi.org/10.7551/mitpress/6847.001.0001>
- Talmy, L. (2000b). *Toward a Cognitive Semantics: Typology and Process in Concept*. Vol. 2, The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/6848.001.0001>
- Tomasello, M. (1999). *The Cultural Origins of Human Cognition*. Harvard University Press.
- Tomasello, M. (2008). *Origins of Human Communication*. The MIT Press.
- Turner, M., & Fauconnier, G. (1995). Conceptual integration and formal expression. *Metaphor & Symbolic Activity*, 10(3), 183–204. https://doi.org/10.1207/s15327868ms1003_3
- Van Dijk, T. (2008a). *Context and cognition*. In *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach* (pp. 56–110). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511481499.004>
- Van Dijk, T. (2008b). *Discourse and Context: A Socio-cognitive Approach*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511481499>

Weiss, G., & Wodak, R. (2003). Introduction: Theory, Interdisciplinarity and Critical Discourse Analysis. In G. Weiss, & R. Wodak (Eds.), *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity* (pp. 1–34). Palgrave MacMillan.

Widdowson, H. (2004). *Text, Context, Pretext: Critical Issues in Discourse Analysis*. Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9780470758427>

References

- Barcelona, A., & Valenzuela, J. (2011). An overview of cognitive linguistics. In M. Brdar, S. T. Gries, & M. Ž. Fuchs (Eds.), *Cognitive Linguistics: Convergence and expansion* (pp. 17–44). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/hcp.32.05bar>
- Blommaert, J. (2005). *Discourse: A Critical Introduction*. Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511610295>
- Charteris-Black, J. (2004). *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230000612>
- Chilton, P. (2005). Missing links in mainstream CDA: Modules, blends, and the critical instinct. In R. Wodak & P. Chilton (Eds.), *A new agenda in (critical) discourse analysis: Theory, methodology, and interdisciplinarity* (pp. 19–52). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/dapsac.13.05chi>
- Croft, W. (2001). *Radical construction grammar: Syntactic theory in typological perspective*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198299554.001.0001>
- Croft, W. (2009). *Toward a social cognitive linguistics*. In V. Evans & S. Pourcel (Eds.), *New Directions in Cognitive Linguistics*. John Benjamins Publishing Company, 395–420. <https://doi.org/10.1075/hcp.24.25cro>
- Croft, W., & Cruse, D. (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511803864>
- Fowler, R. (1996). On critical linguistics. In C. R. Caldas-Coulthard, & M. Coulthard (Eds.), *Texts and practices* (pp. 3–14). Routledge.
- Geeraerts, D., & Cuyckens, H. (Eds.) (2007). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199738632.001.0001>
- Goldberg, A. (1995). *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*. University of Chicago Press.
- Goldberg, A. (2006). *Constructions at work: The nature of generalization in language*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199268511.001.0001>
- Hart, C. (2010). *Critical Discourse Analysis and Cognitive Science: New Perspectives on Immigration Discourse*. Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1057/9780230299009>
- Hart, C. (2015). Discourse. In E. Dabrowska, & D. Divjak (Eds.), *Handbook of cognitive linguistics* (pp. 322–346). De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110292022>
- Koller, V. (2004). *Metaphor and Gender in Business Discourse: A Critical Cognitive Study*. Palgrave Macmillan. <http://dx.doi.org/10.1057/9780230511286>
- Koller, V. (2005). *Critical Discourse Analysis and Social Cognition: Evidence from Business Media Discourse*. *Discourse and Society*, 16, 199–224. <https://doi.org/10.1177/0957926505049621>

Koller, V., & Davidson, P. (2008). Social exclusion as conceptual and grammatical metaphor: A cross-genre study of British policy-making. *Discourse & Society*, 19(3), 307–331. <https://doi.org/10.1177/0957926508088963>

Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. University of Chicago Press. <http://dx.doi.org/10.7208/chicago/9780226471013.001.0001>

Lakoff, G. (1990). The invariance hypothesis: Is abstract reason based on image-schemas? *Cognitive Linguistics*, 1, 39–74. <https://doi.org/10.1515/cogl.1990.1.1.39>

Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Johnson Metaphors We Live by*. University of Chicago Press.

Lakoff, G., & Johnson, M. (1999). *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to Western thought*. Basic Books.

Langacker R. (1987). *Foundation of Cognitive Grammar (Vol. 1). Theoretical Prerequisites*. Stanford University Press.

Langacker, R. (1999). *Grammar and Conceptualization*. Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110800524>

Langacker, R. (1991). *Foundations of Cognitive Grammar (Vol. II). Descriptive Application*. Stanford University Press.

O'Halloran, K. (2003). *Critical Discourse Analysis and Language Cognition*. Edinburgh University Press. <https://doi.org/10.1515/9781474471411>

Stubbs, M. (1997). Whorf's Children: Critical Comments on Critical Discourse Analysis. In A. Ryan, & A. Wray (Eds.), *Evolving Models of Language* (pp. 100–116). Multilingual Matters.

Talmy, L. (2000a). *Toward a Cognitive Semantics (Vol. 1)*. The MIT Press, Cambridge. <https://doi.org/10.7551/mitpress/6847.001.0001>

Talmy, L. (2000b). *Toward a Cognitive Semantics: Typology and Process in Concept*. Vol. 2. The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/6848.001.0001>

Tomasello, M. (1999). *The Cultural Origins of Human Cognition*. Harvard University Press.

Tomasello, M. (2008). *Origins of Human Communication*. The MIT Press..

Turner, M., & Fauconnier, G. (1995). Conceptual integration and formal expression. *Metaphor & Symbolic Activity*, 10(3), 183–204. https://doi.org/10.1207/s15327868ms1003_3

Van Dijk, T. (2008a). *Context and cognition*. In *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach* (pp. 56–110). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511481499.004>

Van Dijk, T. (2008b). *Discourse and Context: A Socio-cognitive Approach*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511481499>

Weiss, G., & Wodak, R. (2003). Introduction: Theory, Interdisciplinarity and Critical Discourse Analysis. In G. Weiss, & R. Wodak (Eds.), *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity* (pp. 1–34). Palgrave MacMillan.

Widdowson, H. (2004). *Text, Context, Pretext: Critical Issues in Discourse Analysis*. Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9780470758427>

Отримано редакцією журналу / Received: 01.02.25
Прорецензовано / Revised: 16.03.25
Схвалено до друку / Accepted: 18.03.25

Jingsi GAO, PhD Student
ORCID ID: 0000-0002-8232-1048
e-mail: gaojingsi1@qq.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ON COGNITIVE CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS: A SYNTHESIS OF CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS AND COGNITIVE LINGUISTICS

Background. This article examines the complementarity and potential for innovative synthesis of critical discourse analysis and cognitive linguistics through a literature review. Given the longstanding issue of the lack of cognitive explanation in critical discourse analysis and the weakness of the social dimension in cognitive linguistics, the study substantiates, based on scholars' reflections on the mutual theoretical challenges of both fields, how their deep synthesis through the triadic model of "cognition – discourse – society" can overcome the limitations of individual research paradigms. As a result, the theoretical advantage of cognitive critical discourse analysis in explaining the mechanisms of interaction between consciousness, language, and society is identified.

Methods. The article uses the descriptive method (for the systematic analysis of studies devoted to critical discourse analysis and cognitive linguistics) and the functional method (for the study of language in action, in the process of functioning in view of the purposeful nature of language units and phenomena); established methods of modeling functional-semantic fields, discourse analysis.

Results. The article analyzed studies on critical discourse analysis, highlighted its arbitrary application of linguistic theory, noted that the reliance of critical discourse analysis on linguistics leads to insufficient explanations of the relationship between discourse production mechanisms and social factors. Additionally, examined cognitive linguistics research, revealed that inadequate attention to social factors necessitates their inclusion in cognitive linguistic studies. Furthermore, the study discussed the openness of theories and corresponding shortcomings in both CDA and cognitive linguistics research, confirmed the advisability and necessity of their deep synthesis, reviewed attempted at such integration, indicated that synthesizing these two approaches can provide broader research perspectives and analytical frameworks.

Conclusions. Critical discourse analysis and cognitive linguistics have a solid foundation and broad prospects for synthesis, and existing research confirms its feasibility and advantages. Further synthesis of these two approaches can create broader opportunities for a comprehensive understanding of the relationship between discourse production mechanisms and social factors, as well as a deeper explanation of the mechanisms of meaning construction at both the cognitive and social levels.

Keywords: discourse analysis, critical discourse analysis, cognitive critical discourse analysis, cognitive linguistics, interdisciplinary synthesis.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.